

ร้อยรสบทละคร
พระบวรราชนิพนธ์

ดร.ไพโรจน์ ทองคำสุก
นักวิชาการละครและดนตรีชำนาญการ

ร้อยรสบทละคร พระบรมราชินีพนธ์

ดร.ไพโรจน์ ทองคำสุก

“วังหน้า”

พระราชวังบวรสถานมงคล

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

(พ.ศ.๒๓๒๕ – ๒๔๒๘)

ร้อยรสบทละคร พระบวรราชนิพนธ์

ดร.ไพโรจน์ ทองคำสุก

๑.สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท
(พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๔๖)

๒.สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร
(พ.ศ. ๒๓๔๙ - ๒๓๕๒)

๓.สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์
(พ.ศ. ๒๓๕๒ - ๒๓๖๐)

๔.สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ
(พ.ศ. ๒๓๖๗ - ๒๓๗๕)

๕.พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
(พ.ศ. ๒๓๙๔ - ๒๔๐๘)

๖.กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ
(พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๒๘)

สมัยรัชกาลที่ ๑

๑. กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท (สมเด็จพระอนุชาธิราชในรัชกาลที่ ๑)
๒. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร
(ต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) แต่งตั้งเมื่อกรมพระราชวัง
บวรมหาสุรสิงหนาททิวงคต

สมัยรัชกาลที่ ๒

๓. เจ้าฟ้ากรมหลวงเสนานุรักษ์ (สมเด็จพระอนุชาธิราชในรัชกาลที่ ๒)

สมัยรัชกาลที่ ๓

๔. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นศักดิ์พลเสพ (พระปิตุลาในรัชกาลที่ ๓)

สมัยรัชกาลที่ ๔

๕. เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ (สมเด็จพระอนุชาธิราชในรัชกาลที่ ๔)
ต่อมาโปรดฯ ให้เปลี่ยนพระนามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏจากเดิมว่า
“พระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล” เป็นพระนามอย่างพระ
เจ้าแผ่นดินว่า “พระบาทสมเด็จพระปวเรนทราเมศมธิศเรศรังสรรค์
พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว”

สมัยรัชกาลที่ ๕

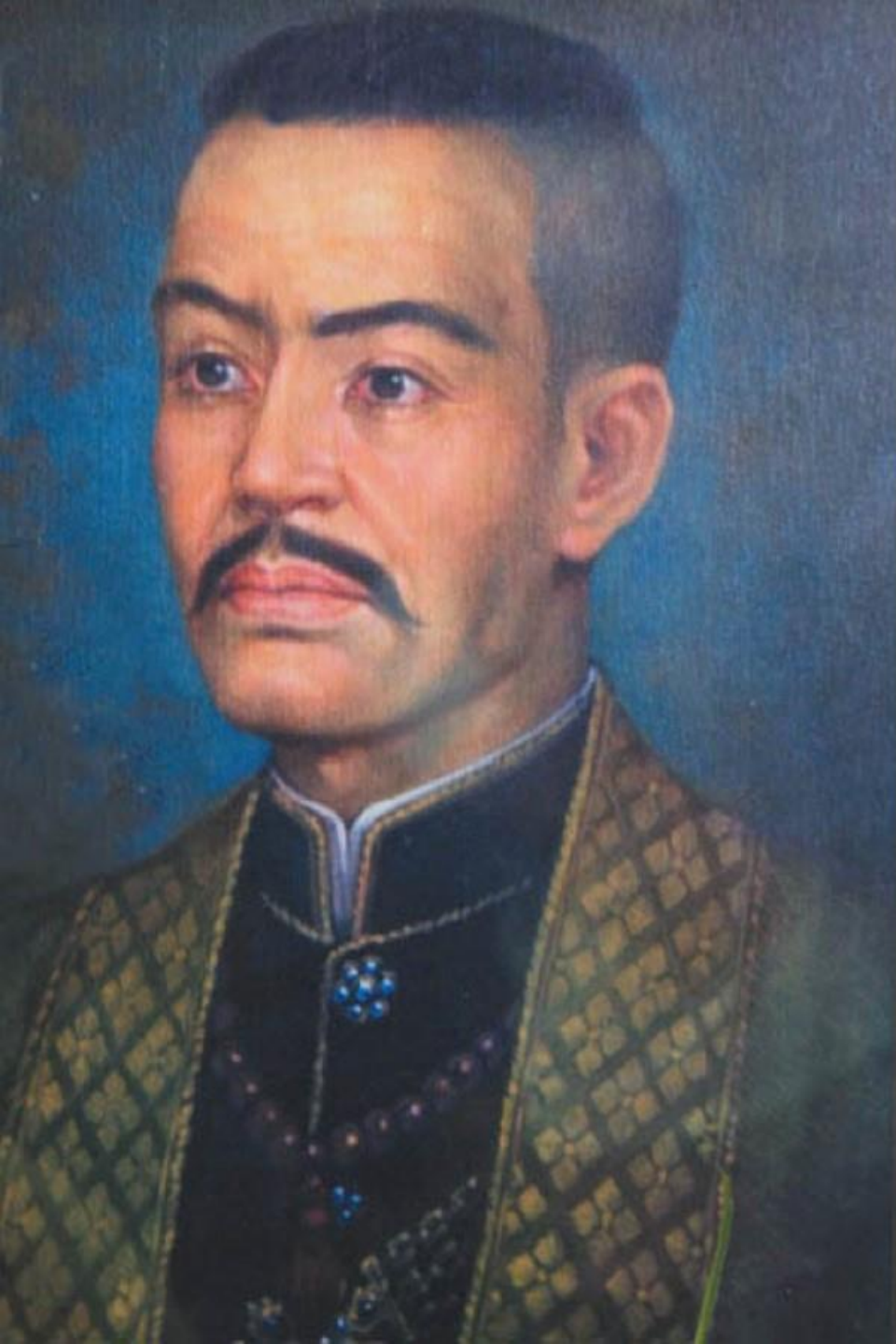
๖. กรมหมื่นบวรวิไชยชาญ (พระราชโอรสในสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว)
ทรงดำรงตำแหน่งวังหน้าพระองค์ที่ ๑ และพระองค์สุดท้าย
ทรงเป็นวังหน้าพระองค์แรกที่พระเจ้าแผ่นดินมิได้ทรงแต่งตั้ง

แต่ครั้งกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญทิวงคต พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึง
โปรดเกล้าฯ ให้ **ยกเลิกตำแหน่งวังหน้า** และทรงเริ่มประเพณีการสถาปนา **สมเด็จพระ**
บรมโอรสธิราช สยามมกุฎราชกุมาร มาจนปัจจุบัน

พระบวรราชนิพนธ์

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

๑

สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท

(พ.ศ. ๒๓๒๕ – ๒๓๔๖)

สมเด็จพระ
พระปฐมบรม
มหาชนก
(ทองดี)

พระอัครชายา
(หยก)

พระนามเดิม **บุญมา** เป็นพระอนุชาธิราชร่วมพระชนกชนนีกับ
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

❖ พระบวรราชนิพนธ์

- เพลงยาวรบพม่าที่นครศรีธรรมราช
- เพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่า
- เพลงยาวถวายพยากรณ์

❖ พ.ศ. ๒๓๓๙

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑
มีการเล่นโขนในงานฉลองอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมชนกาธิราช

โดย โขนวังหน้า เป็น ทัพทศกัณฐ์ฝ่ายลงกา

และ โขนวังหลวง เป็น ทัพพระรามฝ่ายพลับพลา

ซึ่งการแสดงโขนในครั้งนั้น เกิดการรบกันจริงระหว่างผู้แสดงทั้ง
สองฝ่าย จนเกิดการบาดหมางระหว่างวังหน้าและวังหลวง

๒

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร
(พ.ศ. ๒๓๔๙ – ๒๓๕๒)

สมเด็จพระ
พระอมรินทรา
บรมราชินี
(นาค)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
รัชกาลที่ ๑

พระนามเดิมว่า **จิม**

เป็นพระราชโอรสพระองค์ใหญ่

ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ประสูติแต่สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร
(ต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย)
แต่งตั้งเมื่อ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ทิวงคต

๓

สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์
(พ.ศ. ๒๓๕๒ – ๒๓๖๐)

สมเด็จพระ
พระอมรินทรา
บรมราชินี
(นาค)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
รัชกาลที่ ๑

พระนามเดิมว่า จ้อย

เป็นพระราชโอรสลำดับที่ ๗

ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
ประสูติแต่สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี

❖ พระบวรราชนิพนธ์

- เพลงยาวกรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์
- ตำราช่างคำโคลง

๕

สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ
(พ.ศ. ๒๓๖๗ – ๒๓๗๕)

เจ้าจอมมารดา
นุ้ยใหญ่

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
รัชกาลที่ ๑

มีพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าอรุโณทัย เป็นพระราช
โอรสลำดับที่ ๑๗ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา
โลกมหาราช ประสูติแต่เจ้าจอมมารดานุ้ยใหญ่

❖ พระบวรราชนิพนธ์

- เพลงยาวกรมศักดิ์ฯ
- ลิลิตเสด็จไปขัดตาทัพพม่าเมืองกาญจนบุรี
- บทละคร เรื่อง กากี
- บทละคร เรื่อง ชุนช้างขุนแผน

ตอน นางวันทองหึงกันกับนางลาวทอง และขุนแผนลักพานางวันทอง

- บทละคร เรื่อง พระลอนรลักษณ์
- บทละคร เรื่อง รามเกียรติ์ ตอน นางเบญกายหึงนางสุวรรณกันยุมา
- บทเบิกโรงเบ็ดเตล็ด เรื่อง จับลิงหัวคำ
เรื่อง รำบรรเลงทางนกยูง
เรื่อง ยักษ์สองกรรวรวิก สองพี่น้องตั้งพิธี
เรื่อง ไฟจิตราสูร

ละครนอกแบบหลวง เรื่อง รามเกียรติ์
ตอน นางเบญกายหึงนางสุวรรณกันยุมา
พระบวรราชนิพนธ์
ในสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ

ละครนอกแบบหลวง
เรื่อง พระลอนรลักษณ์
พระบวรราชนิพนธ์
ในสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ
ที่มณฑล ; โครงการเผยแพร่มรดก
ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ประจำปี ๒๕๖๑
เรื่อง “เปิดตำนานวังหน้าจากอดีตถึงปัจจุบัน”

ละครรำ เรื่อง ไฟจิตราสูร

พระบวรราชนิพนธ์ในสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ

ที่มาภาพ : ภูมิปัญญาานาฏประดิษฐ์ โดย นักศึกษาปริญญาโทรุ่น ๑๐
สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

๕

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
(พ.ศ. ๒๓๙๔ – ๒๔๐๘)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
(รัชกาลที่ ๒)

สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี

พระราชโอรสลำดับที่ ๕

ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
ที่ประสูติแต่สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี

“เออ อยู่ดี ๆ ก็ให้มาเป็นสมภารวัดร้าง”

(กรมพระราชวังบวรสถานมงคล วังหน้า) ลำดับที่ ๕

(พ.ศ.๒๓๙๔ - ๒๔๐๘)

พระราชธิดา ประสูติแต่เจ้าจอมมารดามาลย์

พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธาสวรรค์

เมื่อพระองค์เจ้าดวงประภาสิ้นพระชนม์ โปรดฯ ให้พระเจ้า
ราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธาสวรรค์ ทรงสำเร็จราชการฝ่ายในวัง
หน้าต่อมาเหมือนอย่างพระองค์เจ้าดวงประภา

ตำราฉบับพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทาสวรรค์

ภาพเขียนลายเส้นรงค์บนสมุดไทยดำ ประทานให้แก่หอพระสมุดวชิรญาณ

พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเจ็ดโหม

พระราชธิดา ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาสีดา (เชื้อสายลาวเวียงจันทน์)

สำเร็จราชการฝ่ายในวังหน้า

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พระองค์เจ้าเจ็ดโหมประจวบ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดูแลอย่างใกล้ชิด จนสิ้นพระชนม์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร สิริพระชันษา ๙๐ ปี

นับเป็น พระราชธิดา ใน พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่สิ้นพระชนม์เป็นลำดับสุดท้าย

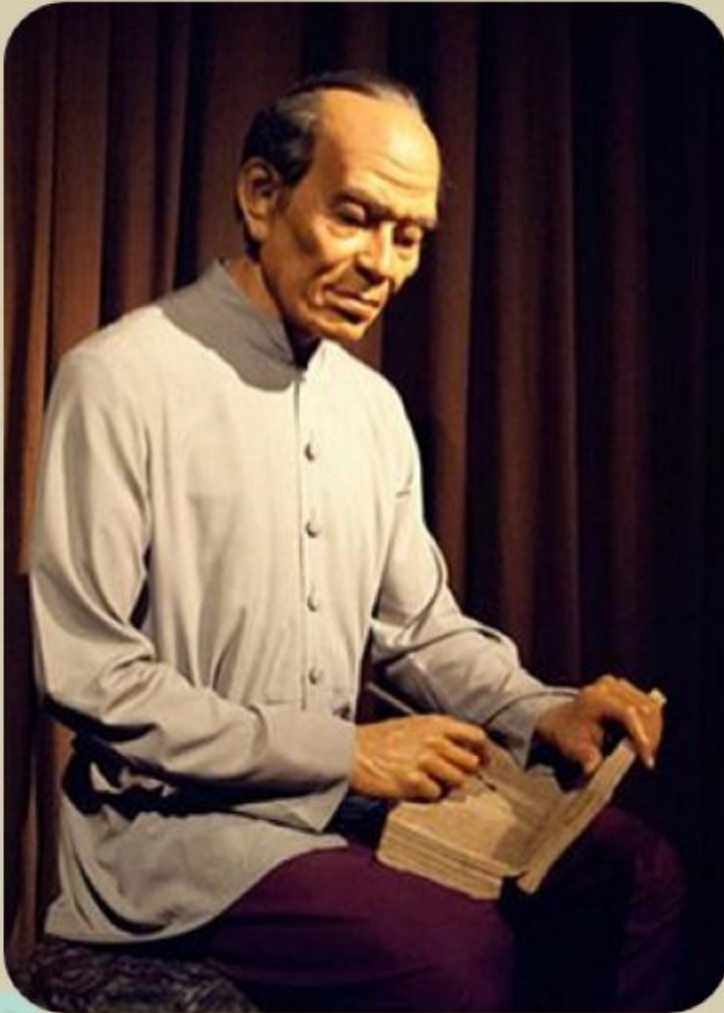
พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเจ็ดโหม

คุณครูของสองชาติ ชื่นศิริ ศิลปินแห่งชาติ

“ท่านที่สอนคุณครูสองชาติ ตั้งแต่แรกคือ คุณครูลมูล ยมะคุปต์ ท่านเป็นครูพระที่ฝึกหัดจากวังสวนกุหลาบ และมีประสบการณ์การแสดงและสอนมาอย่างช่ำชอง นอกจากนั้นยังมีครูที่เป็นยอดฝีมือทางด้านต่าง ๆ อีกหลายท่าน เท่าที่จำได้ ก็มีหม่อมครูถ้วน คุณครูหมั่น คุณครูน้อม **พระองค์เจ้าหญิงเจ็ดโหม**

(ที่มา : หนังสือ สองชาติ ชีวิตศิลปินของสองชาติ ชื่นศิริ)

❖ สุนทรภู่

แต่ง อภัยนุราช ถวาย

❖ พระบวรราชนิพนธ์

- เพลงยาวแลสักรวา
- กลอนทรงค่อนข้าราชการวังหน้า
- บทแอ่ว กลอนลำเกี้ยวสาว สุภาภิตสตรีดีและชั่ว
- ตำราปิ่นใหญ่
- เพลงยาวสามชาย

๒

กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ
(พ.ศ. ๒๔๑๑ – ๒๔๒๘)

ร้อยรสบทละคร พระบวรราชนิพนธ์

ดร.ไพโรจน์ ทองคำสุก

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

เจ้าจอมมารดาेम

เป็นพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
ประสูติแต่เจ้าคุณจอมมารดาेम

“ ละครของเจ้าคุณจอมมารดาเอน หัดขึ้นในวังหน้าโรงหนึ่ง เล่นตามแบบละครหลวง เป็นพื้น กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ทรงพระราชนิพนธ์บทละครนอกให้เล่นบ้าง มีตัวละคร โรงนี้ได้ไปเป็นครูละครที่อื่น คือ

๑.ชื่อปริง เป็นตัวอิเหนา ได้ไปเป็นครูละครสมเด็จฯพระศรีสวสดี กรุงกัมพูชา
๒.ชื่อเล็ก เป็นตัวสังคามาระตา ได้ไปเป็นครูละครสมเด็จฯพระศรีสวสดี กรุงกัมพูชา
๓.ครูที่ปรากฏชื่อ ของละครเจ้าคุณจอมมารดาเอน เชื่อว่าน่าจะเป็นตัวละครหลวง
รัชกาลที่ ๒”

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กล่าวว่า ในตำนานเรื่องละครอิเหนา (ฉบับรวมพิมพ์มติชน
หน้า ๓๗๑) ว่า “หม่อมแสง (ลูกเจ้ากรับ) เป็นตัว นางจินตะหรา ได้เป็นครูเจ้าจอมมารดาเอน วังหน้า”

หม่อมครุฑม นวรัตน์ ณ อยุธยา
และหม่อมครุฑอิง หลิตะเสน
ละครของเจ้าคุณจอมมารดาेम

กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ
ทรงเชี่ยวชาญในงานช่าง ได้สร้าง **หุ่นเล็ก**
ขึ้น ๒ ชุด หุ่นเล็กชุดแรก เป็น **หุ่นจีน**
(แบบถุงมือ) ซึ่งเป็นลักษณะหุ่นฮกเกี้ยน
ของจีน ยังคงปรากฏบทเจรจาและบทที่ใช้
แสดง เรื่อง ซวยงัก ฯ

หุ่นเล็ก เรื่อง รามเกียรติ์

เป็นชุดหุ่นไทยที่ทรงคิดทำขึ้นใหม่

ดำเนินวิธี คล้าย หุ่นหลวง หรือ

หุ่นใหญ่แต่โบราณ มีแขนขาเต็ม

ตัว มีไม้แกนกับสายใยชักอวัยวะต่างๆ

ให้เคลื่อนไหว แต่ทำตัวหุ่นให้มีขนาด

เล็ก ทำโรงคล้ายๆ โรงละครฝรั่งหาก

แต่เล่นหุ่นอย่างไทย

คณะจิ๋ว ซึ่งเรียกกันว่า
แสดงแบบ จี๊วหลวงปักกิ่ง

“ จี๊ววังหน้า ”

❖ พระบวรราชนิพนธ์

- นิราศเมืองนครศรีธรรมราชคำฉันท์
- อิเหนาคำฉันท์ ตอน เข้าห้องจินตะหรา
- บทละคร เรื่อง พระสมุท
- บทเล่นหุ่นจีน เรื่อง ซวยงัก ตอน กิมจิดตุตตีเมืองลูอินจิ๋วแตก
และเล็กเต็งเชือดคอตาย
เรื่องเบ็ดเตล็ด ตอน หลวงจีนเจ้าชู้เกี้ยวผู้หญิง

ละครนอกแบบหลวง

เรื่อง พระสมุท

พระบวรราชนิพนธ์

ในกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ

ที่มาภาพ ; โครงการเผยแพร่มรดก

ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ประจำปี ๒๕๖๒

เรื่อง “เปิดตำนานวังหน้าจากอดีตถึงปัจจุบัน”

ละครนอกแบบหลวง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ทรงสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ สำหรับให้ละครผู้หญิงของพระองค์แสดง ด้วยทรงรู้สึกจำเจกับการแสดงละครในแบบเดิมๆ และทรงได้เห็นว่าละครข้างนอกเล่นกันอย่างสนุกสนาน ทรงเลือกจัดทำบทละครนอกขึ้นใหม่ ๔ เรื่องด้วยกันได้แก่ ไชยเชษฐ์ มณีพิไชย คาวี ไกรทอง และสังข์ทอง ละครนอกชนิดใหม่นี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเรียกว่า “ละครนอกแบบหลวง” จัดแสดงครั้งแรก เนื่องในงานรับพระเศวตกฤษณจระเข้จากเมืองโพธิสัตย์ ณ บ่อโพรง กรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๕ โดยใช้ตัวละครรุ่นเล็ก

สวัสดี

